

Vogels met stadse fratsen

Fred Hopman

Inleiding

Drie groenstroken van IJmuiden werden een jaar lang minimaal tweemaal per maand geïnventariseerd om de diversiteit aan vogels, de totale aantallen en de onderlinge getalsmatige verhoudingen boven water te krijgen.

In Fitis 33(1) werd de periode september 1995-maart 1996 beschreven. Dit artikel geeft de periode maart 1996-september 1996 weer.

Korte omschrijving van de gebieden

De telgebieden zijn zo gekozen dat ze volledig toegankelijk waren en integraal geteld konden worden. Het oppervlak van de gebieden ligt in dezelfde orde van grootte. Voor de ligging van de gebieden wordt verwezen naar Fitis 33(1). Gebied I (ca 11 ha) omvatte een strook achtertuinen en plantsoenen, bestaande uit gazons met verspreid staande struweelpartijen, boomgroepen en achtertuinen. Gebied II (ca 13 ha) bestond uit de spoorberm en een groenstrook met perken. De spoorwegberm wordt breder na de bocht bij het Pontplein, waarbij het aantal bomen en struiken enorm toeneemt en samen met de achtertuinen een flink oppervlak beslaat. De spoorlijn werd in deze periode weer in gebruik genomen. Gebied III (ca 11 ha) was de strook duinen en ruigtevegetatie met aangrenzend de Westerbegraafplaats.

De drie groenstroken kunnen qua vogelpopulatie mogelijk verschillen van de rest van IJmuiden door de keuze van de gebieden en zijn dus een weergave van "aanwezigheid en vruchtgebruik" door vogels van enkele stukken groene dooradering die van het duingebied tot aan het Noordzeekanaal lopen.

Verzamelen van gegevens

Het gebied werd minimaal twee keer per maand 's ochtends geïnventariseerd op alle aanwezige vogels, alsmede het gedrag wat vertoond werd. In totaal werden er in deze zes maanden, in de drie gebieden 54 tellingen verricht, 40 tellingen rond zonsopgang aangevuld met 14 bezoeken die later in

de ochtend of in de middag plaatsvonden. Gebied I en III werden 17 keer bezocht, gebied II 20 keer, hetgeen gemiddeld neerkomt op drie tellingen per maand per gebied. Van september 1995 tot september 1996 werden de drie gebieden totaal 121 maal bezocht: 45 maal gebied I, 42 maal gebied II en 34 maal gebied III.

Vogeldagen & verscheidenheid

De verscheidenheid aan soorten variëerde zowel van maand tot maand als van gebied tot gebied. Tabel 1 geeft het aantal soorten in winter- en zomerhalfjaar.

Tabel 1. Aantal soorten per gebied in de loop van het jaar.

Gebied	sep-feb	gem	mrt-aug	gem
	min-max		min-max	
I	21 - 27	23	14 - 26	20
II	17 - 30	25	22 - 33	29
III	23 - 34	29	15 - 30	24

Om de gebieden te vergelijken en het hele jaar in eenzelfde waarde uit te kunnen drukken werd gekozen voor vogeldagen (Hustings e.a., 1989). Vogeldagen zijn te berekenen door het totale aantal vogels dat op één dag geteld wordt als representatief te beschouwen tot de volgende telling.

De drie geïnventariseerde stroken waren samen, in een half jaar, goed voor 51507 vogeldagen (in het voorafgaande winterhalfjaar was dit getal 83139). Als de vliegende exemplaren meegeteld werden betrof het aantal vogeldagen 74177 (het voorafgaande halfjaar was dit 134495). In figuur 1 wordt het aantal vogeldagen per maand per gebied weergegeven. In deze figuur zijn de vliegende vogels apart aangegeven boven de vogels die "aan de grond zaten". In totaal maakten de vliegende vogels 30 tot 38% van het totaal aantal waargenomen exemplaren uit. Opvallend is de scherpe daling in het aantal vogeldagen na februari. Blijkbaar is het stadse milieu aantrekkelijker qua restauratieve voorzieningen voor wintertoeristen dan dat het woongenot biedt aan broedvogels.

Een aantal indrukken

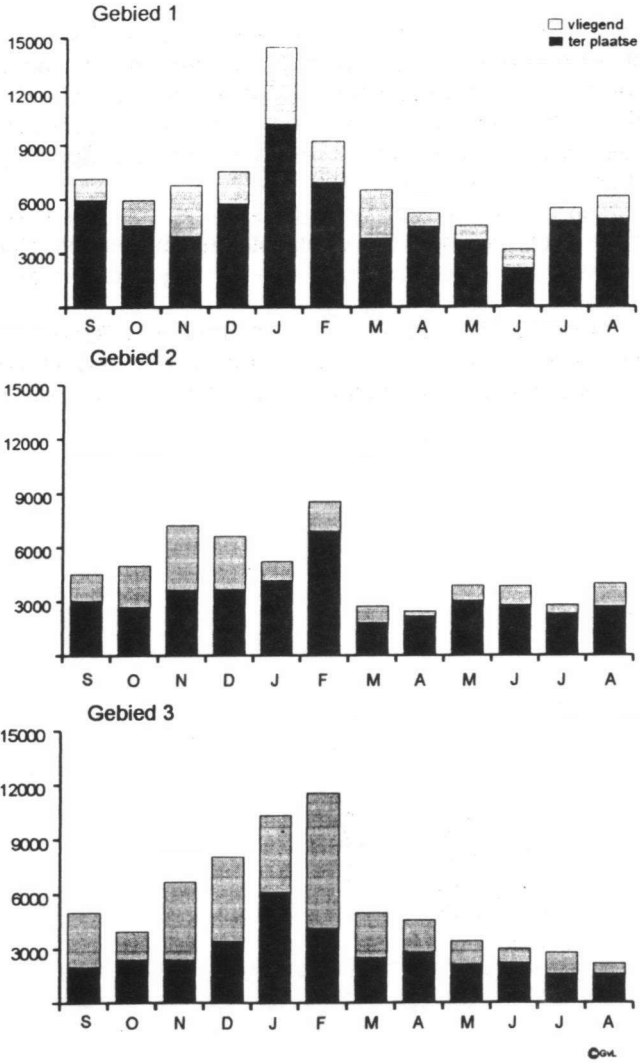
Zodra het voorjaar begint verdwijnen de wintergasten geleidelijk van het toneel en manifesteren de broedvogels zich in de loop van maart, april en mei weer. Blauwe Reigers worden frequenter waargenomen, pendelend tussen hun voedselgebied en de kolonie. Kokmeeuwen verdwijnen, Zilvers blijven en af en toe wordt een Kleine Mantelmeeuw waargenomen. De Sperwer wordt bijna elke maand een keer gezien.

De Halsbandparkieten hebben waarschijnlijk de strenge winter niet overleefd en worden niet meer waargenomen. De kraaiachtigen, Spreeuwen, Huismussen blijven, ondanks de nodige schommelingen in aantallen, manifest in beeld.

Qua aantallen wordt de Huismus vaak ruim overtroffen door Spreeuw, Kauw en Merel. De vinkachtigen nemen in aantal af tot enkele exemplaren. Per gebied verschilt dit patroon zoals in tabel 2 t/m 4 met de maxima per maand is te zien.

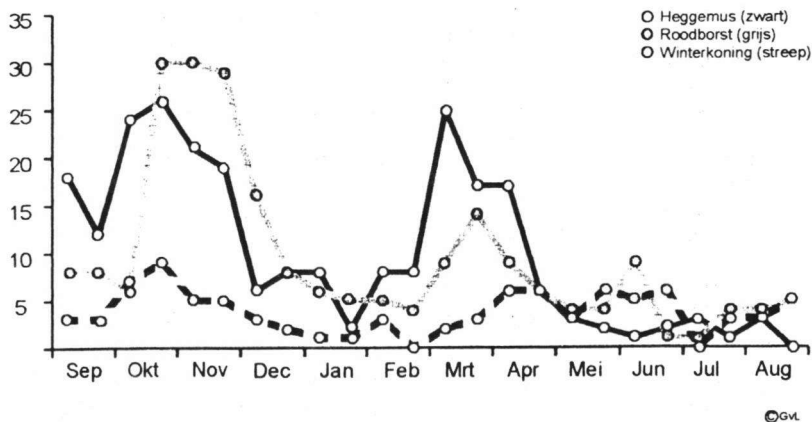
Huisemus. Tekening: Guido van Leeuwen.

Figuur 1. De aanwezigheid van vogels in de drie gebieden uitgedrukt in vogeldagen. De vliegende vogels vormen het bovenste deel van de kolommen.

Het aantal waarnemingen van vogels kan per maand dus flink fluctueren, zeker als een soort gevoelig is voor een koude winter, blijft pleisteren of op doortrek is.

Ter illustratie komt het aantalsverloop in de vier seizoenen van Winterkoning, Roodborst en Heggemus ter sprake (figuur 2). De doortrek van Heggemus en Roodborst in oktober en november komt duidelijk naar voren en de Winterkoning laat, naarmate de winter strenger wordt, steeds lagere aantallen zien. In het voorjaar is er weer een doortrekkiepiek in maart en april waarna de getallen zakken tot de broedvogel populatie. De Winterkoning krabbelt weer op uit het winterse minimum tot aantallen die voor de winterperiode waargenomen werden.

Figuur 2. Aantalsverloop per twee weken in de drie gebieden van Heggemus, Roodborst en Winterkoning, uitgedrukt in gesommeerde maximale aantallen.

Tabel 2. Maximale aantallen per maand van de waargenomen vogels in gebied I, maart 1996-augustus 1996.

Soort	mrt	apr	mei	jun	jul	aug
Blauwe Reiger	0	2	4	0	2	0
Grauwe Gans	37	0	0	0	0	0
Sperwer	1	0	0	0	0	0
Scholekster	0	0	0	0	2	0
Kievit	6	0	0	0	0	0
Kokmeeuw	73	2	0	0	9	0
Stormmeeuw	8	18	4	0	1	2
Kleine Mantelmeeuw	0	1	0	0	0	0
Grote Mantelmeeuw	1	0	0	0	0	0
Zilvermeeuw	28	38	18	17	17	13
Stadsduif	23	4	36	0	99	60
Houtduif	0	0	1	0	1	2
Turkse Tortel	6	3	6	4	6	6
Gierzwaluw	0	0	16	1	8	0
Grote Bonte Specht	0	0	1	0	0	0
Heggemus	5	3	1	0	0	0
Roodborst	1	2	0	0	0	0
Merel	18	13	9	15	9	5
Kramsvogel	0	4	0	0	0	0
Zanglijster	1	0	0	0	0	0
Koperwiek	1	4	0	0	0	0
Braamsluiper	0	0	1	0	0	0
Grasmus	0	0	1	0	0	0
Tijftjaf	0	2	0	1	0	0
Fitis	0	0	0	0	1	0
Pimpelmees	6	3	6	4	3	8
Koolmees	11	9	9	2	9	5
Boomkruiper	3	2	1	1	0	2
Vlaamse Gaai	5	0	3	1	0	2
Ekster	10	7	8	11	10	5
Kauw	54	44	56	80	75	70
Zwarte Kraai	5	4	2	1	2	0
Spreeuw	20	16	48	5	18	41
Huisemus	25	22	16	16	15	8
Vink	2	0	0	0	0	0
Groenling	1	10	2	0	0	0
Putter	0	0	0	0	1	0
Kneu	18	0	0	0	0	0

Tabel 3. Maximale aantallen per maand van de waargenomen vogels in gebied II, maart 1996-augustus 1996.

Soort	mrt	apr	mei	jun	jul	aug
Blauwe Reiger	2	0	1	0	0	0
Sperwer	0	1	2	0	0	0
Scholekster	2	0	1	2	0	0
Kievit	8	0	0	0	0	0
Groenpootruiter	0	0	1	0	0	0
Kokmeeuw	24	2	2	0	1	0
Stormmeeuw	1	2	1	1	0	0
Kleine Mantelmeeuw	0	0	0	0	0	2
Zilvermeeuw	17	6	3	6	4	2
Stadsduif	6	13	12	1	1	31
Holeduif	3	0	0	0	0	0
Houtduif	40	5	8	14	0	1
Turkse Tortel	8	7	8	5	4	6
Gierzwaluw	0	0	7	1	4	0
Grote Bonte Specht	1	2	1	3	1	2
Winterkoninkje	3	6	6	6	3	5
Heggenus	8	9	1	2	1	3
Roodborst	9	6	4	9	4	5
Nachtegaal	0	1	1	0	0	0
Merel	23	36	21	20	19	19
Kramsvogel	0	1	0	0	0	0
Zanglijster	0	2	0	1	0	2
Kopenwiek	12	0	0	0	0	0
Braamsluiper	0	0	1	0	1	0
Grasmus	0	0	4	6	0	2
Tuinfluit	0	0	1	1	0	0
Zwartkop	0	2	5	4	3	2
Tjiftjaf	0	9	6	4	5	6
Fitis	0	1	2	1	0	0
Goudhaantje	1	0	0	0	0	0
Glanskop	0	0	0	0	0	2
Pimpelmees	6	8	8	6	8	11
Koolmees	14	10	12	12	12	11
Boomklever	0	0	0	0	0	1
Boomkruiper	1	0	0	0	0	4
Vlaamse Gaai	8	4	4	2	3	3
Ekster	6	7	5	8	8	17
Kauw	22	74	64	34	25	27
Zwarte Kraai	5	4	3	5	7	2
Spreeuw	18	4	21	20	1	40
Huisemus	9	5	20	14	5	22

Soort	mrt	apr	mei	jun	jul	aug
Ringmus	4	0	0	0	0	0
Vink	8	2	1	0	0	1
Keep	14	11	0	0	0	0
Groenling	5	9	2	1	1	1
Sijs	5	0	0	0	0	0
Kneu	0	0	0	0	0	1
Goudvink	0	0	0	1	0	0

Tabel 4. Maximale aantallen per maand van de waargenomen vogels in gebied III, maart 1996-augustus 1996.

Soort	mrt	apr	mei	jun	jul	aug
Blauwe Reiger	0	4	10	6	1	0
Sperwer	0	0	0	0	1	0
Torenvalk	0	0	0	0	0	1
Scholekster	0	0	0	2	0	0
Kokmeeuw	21	0	2	0	2	1
Stormmeeuw	2	0	0	0	1	0
Kleine Mantelmeeuw	0	0	0	1	2	0
Zilvermeeuw	162	0	24	12	20	8
Stadsduif	13	8	6	9	10	14
Houtduif	1	1	1	3	0	0
Turkse Tortel	9	7	8	5	6	4
Gierzwaluw	0	0	2	7	16	0
Grote Bonte Specht	0	0	0	0	1	1
Grote Gele Kwikstaart	1	0	0	0	0	0
Heggemus	12	5	1	0	3	0
Roodborst	4	3	0	0	0	0
Nachtegaal	0	0	1	0	0	0
Merel	24	15	13	10	7	4
Kramsvogel	1	2	0	0	0	0
Koperwiek	4	11	0	0	0	0
Zanglijster	2	0	0	0	0	0
Braamsluiper	0	0	0	1	1	0
Grasmus	0	2	2	1	1	0
Zwartkop	0	1	2	1	1	0
Tijftjaf	0	4	2	1	5	1
Fitis	0	4	3	1	0	0
Staartmees	2	0	0	0	0	0
Pimpelmees	4	5	4	6	6	10
Koolmees	10	5	8	5	13	8
Boomkruiper	1	0	0	1	1	4

Soort	mrt	apr	mei	jun	jul	aug
Vlaamse Gaai	2	1	4	1	3	2
Ekster	8	5	11	4	5	2
Kauw	34	12	66	25	17	14
Zwarte Kraai	5	5	3	1	1	0
Spreeuw	14	16	29	11	23	23
Huismus	3	3	6	9	2	0
Ringmus	104	0	0	0	0	0
Vink	9	2	0	1	0	0
Groenling	8	4	2	3	2	0
Putter	1	0	0	0	0	0
Kneu	6	2	0	6	4	0
Goudvink	2	0	0	0	0	0
Rietgors	1	0	0	0	0	0

Onderlinge verhoudingen

Een jaar tellen leverde 22771 vogelwaarnemingen op, waarvan zo'n 36% vliegende vogels. Het aantal vogels dat een bepaalde binding met het gebied had, zat tussen de 14590 en de 22771. Mogelijk dat bij een minder strenge winter de totaal-aantallen (van bijv. de meeuwen) lager komen te liggen, omdat de noodzaak om in stedelijk gebied te fourageren dan misschien kleiner is. In de volgende procentuele verhouding worden de vliegende vogels niet meegeteld, zodat de waarnemingen zijn beperkt tot de vogels die daadwerkelijk in het gebied aangetroffen werden. Voor gebied I betrof het aantal waarnemingen 6820, gebied II 4062 en gebied III 3682. De verdeling in groepen is arbitrair en volgt de Euringcode.

Groep 1: 0020 - 5650	o.a eenden, steltlopers en roofvogels
Groep 2: 5650 - 6540	meeuwen
Groep 3: 6680 - 6870	duiven
Groep 4: 7120 - 11620	o.a zwaluwen, spechten en Roodborst
Groep 5: 11869 - 12020	lijsterachtigen
Groep 6: 12500 - 13490	o.a Braamsluipers en vliegenvangers
Groep 7: 14370 - 14640	Mezen
Groep 8: 14790 - 14870	Boomklever en Boomkruiper
Groep 9: 15390 - 15720	kraaiachtigen
Groep 10: 15820 - 15840	Spreeuwen
Groep 11: 15910 - 15980	mussen
Groep 12: 16360 - 18870	vinken en gorzen

Als we de vliegende exemplaren niet meerekenen en de vogels in twaalf groepen worden verdeeld, dan laat dit voor de drie gebieden de volgende verdeling zien.

Als we de groepen de revue laten passeren blijken de gebieden voor steltlopers, ganzen en eenden niet interessant. Meeuwen hebben in de winter een redelijk aandeel, maar verdwijnen (op de Zilvermeeuw na) voor een groot deel in voorjaar en zomer. Het grootste deel van de duiven bestaat uit stadsduiven, de Turkse Tortels zijn een goede tweede, gevolgd door een resterende fractie van Houtduif en Holenduif.

Groep 4 is een wat bonte schakering van soorten waaronder de Grote Bonte Specht, Zwartkop, Winterkoning, Roodborst en Heggemus die samen toch goed waren voor een noemenswaardig aantal vogels. De lijsterachtigen zijn elk jaargetijde manifest aanwezig met als koploper de alomtegenwoordige Merel die zo'n 5 tot 12.5% van de waarnemingen voor zich opeist, maar ook Kramsvogel en Koperwiek kunnen in herfst en winter een redelijk deel voor hun rekening nemen.

Onder de Mezen blijken (met 5 tot 14%) de Koolmees en de Pimpelmees goed aangepast aan het stadse bestaan. De Boomkruiper is door zijn kleine formaat een ononpvallende gast, maar is door zijn klinkende roep goed te determineren. Eén nest bevond zich onder een afstaande nokvorst, waarbij de Boomkruiper in Puikruiper veranderde.

De kraaiachtigen zijn niet weg te denken uit het straatbeeld; restjes mayo uit patatbakjes, insecten uit de grasvelden, onverteerde delen uit de hondensoep, eieren uit merelnesten, doodgereden beesten en gestrooid brood; altijd weten Kauwen, Eksters en een bescheiden aantal Vlaamse Gaaien en Zwarte Kraaien er wel een maaltijd uit te slepen. Nestgelegenheid is er volop in de hoge iepen en populieren en de Kauw heeft nog voldoende holle bomen en schoorstenen voorhanden om zich de meest algemene vogel van deze gebieden te mogen noemen.

De Spreeuw heeft in alle gebieden een vrij constant aandeel, terwijl de Huis-mus schommelt tussen de 1.5 en 7.5 %. De vinken sluiten de rij met een bescheiden aandeel dat voornamelijk verdeeld wordt onder Vink, Groenling en Kneu.

Conclusies en aanbevelingen

Als er aan de elementaire levensbehoeften wordt voldaan kunnen er veel individuen zonder veel problemen op een betrekkelijk klein oppervlak leven, wat dat betreft verschillen mensen niet zozeer van dieren. In Fitis 33(1) werd

een aantal aanbevelingen gedaan ten bate van vogels. Specifieke maatregelen voor broedvogels zijn gericht op het bevorderen van rust en veiligheid voor broedvogels en hun jongen. Dit kan bereikt worden door te zorgen voor:

- * Duidelijke zonering met plaatsen voor recreatie en voor rust.
- * Veilige nestplaatsen in "kat & kind-onvriendelijk" struweel.
- * (Verkeers)veilige fourageermogelijkheden door ontsnipperen en verbinden van de diverse groene zones.
- * Aanleg van takkenrillen als schuilplaats en fourageermogelijkheid.
- * Aanplant van een grote verscheidenheid aan insectenlokkende bloemen, planten en struiken.
- * Zo veel mogelijk vergroten van het beschikbare oppervlak aan groenvoorziening.

Als deze maatregelen doorgevoerd worden valt te verwachten dat de diversiteit en de dichtheid van soorten (van met name groep 4, 6 en 12) nog enigszins zal toenemen en dat misschien soorten als Nachtegaal, Tuinfluiter en Spotvogel hun fraaie lied tussen de huizen zullen doen klinken. In samenwerking met de afdeling Groenvoorziening van de gemeente Velsen en het Pieter Vermeulen Museum zal overlegd worden welke maatregelen er in gebied I te realiseren zijn.

Literatuur

- Dijk A.J. van, 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project) SOVON, Beek-Ubbergen.
- Hustings M.F.H., Kwak R.G.M., Opdam P.F.M, Reijnen M.J.S.M., 1985. Natuurbeheer in Nederland. Deel 3 Vogelinventarisatie achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc, Wageningen.
- Hopman, F., 1997. Vogels met stadse fratsen. Fitis 33(1): 2-14.

Fred Hopman Stephensonplein 7 1972 RP IJmuiden